

A francia–német együttműködés évtizedei

Negyvenéves az Elysée-szerződés

Egy kétoldalú szerződés jelentőségét mindig több tényező adja: a megállapodás tárgya, a szerződő felek nemzetközi pozíciója, a szerződés jelentősége és nem utolsósorban a háttérrel adó nemzetközi környezet. Aztán még nem is beszéltünk az utóéletről. Ugyanilyen keretekben kell értelmezni a francia–német viszonyt is, amely a legellentmondásosabbak közül való Európában. A két ország újkori történelme a nemzetállami fejlődés két radikálisan eltérő modelljét termelte ki: a francia nemzetállami koncepciót (ahol a nemzet és az állam gyakorlatilag ugyanabba a dimenzióba esik) és a német kulturnemzet modelljét (mikor is a nemzet és az állam határai nem esnek egybe). A XIX. és a XX. század folyamán véres háborúkat indukált a két eltérő modellel támaszkodó politika, a két utolsóból világháború lett. Azon túlmenően, hogy a szövetségi rendszerek erőviszonyainak köszönhetően (mind az antant, mind az antifasiszta koalíció esetében az Egyesült Államok részvétele bizonyult meghatározónak) a világháborúkból mindkét esetben az önmagában gyengébb francia fél került ki győztesen, az eredmény magának a nemzetállami modellnek a történelmi lejáratása lett. A két európai ellenfélnek a második világháború után egy olyan rendszerbe kellett beilleszkednie, ahol a győztesek közé „meghívott” Franciaországnak és a kettészakadt, valamint megszállás alá vetett Németországnak is a világtörténelmi vezető szereptől elbúcsúzó új Európa kitalálásán kellett gondolkodnia. Természetesen nem azonos pozícióból: Franciaország az ENSZ Biztonsági Tanács állandó tagjaként bele tud szólni a világpolitika minden kérdésébe, nukleáris hatalomként stratégiai előnyökkel rendelkezik, a megvert Németországnak pedig 1990-ig kellett várnia az újraegyesítésre és a nemzeti szuverenitás minden elemének visszaszerzésére.

E háttér előtt kell vizsgálni a francia–német kétoldalú kapcsolatok kérdéseit.

A német és francia parlament közös ülése Versailles-ban a szerződés évfordulója alkalmából

Európa legkülönösebb házassága

Az 1963. január 22-én aláírt francia–német szerződés születésének körülményeiről már sokszor írtak. A kérdés ezzel együtt is jogos: Miféle dokumentumot is írt alá Charles de Gaulle francia elnök és Konrad Adenauer nyugatnémet kancellár?

Az 1958-ban elnökké választott de Gaulle Franciaország nemzetközi helyzetét tragikusnak, a dicsőséges történelmi századokhoz képest teljességgel méltatlannak tartotta, s kezdeményezések sorát indította az amerikai dominancia alóli kibújás érdekében. A kezdeményezések a francia külkapcsolatok szinte minden jelentősebb relációját érintették, s a második világháború után kialakult struktúrák Franciaország számára előnyös átrendezését célozták. Az egyik legfontosabb közöttük az volt, hogy a nyugati világ vezetésére egy hármast (amerikai–angol–francia) direktóriumot javasoltak, amelynek keretében például Franciaország is szerepet kapott volna az amerikai nukleáris stratégiák kidolgozásában. Az egyértelmű amerikai elutasítás után Párizs lépései határozottan a francia külpolitika függetlenségének helyreállítására s az amerikai befolyás visszaszorítására irányultak: visszautasította Nagy-Britannia első csatlakozási

Konrad Adenauer és Charles de Gaulle, 1963. január 22.

kérelmét az EGK-hoz, elvetette a Kennedy elnök által kínált multilaterális erők tervezetét, javasolta a Szovjetunió bevonását az európai politikai rendezésbe, ugyanakkor visszautasította az 1963-as moszkvai atomcsendegyezmény aláírását, s elismerte a Kínai Népköztársaságot. Az angolszászokkal lehűlt kapcsolatok ellensúlyozására de Gaulle Európában keresett támaszt. Úgy gondolta, hogy az 1957-es Római Szerződés után beindult nyugat-európai integrációból egy francia irányítás alatt álló s a két szuperhatalom között önálló szerepet játszó „független európai” képződményt teremt. Partnerként azt az országot szemelte ki, amely a látszat szerint a legkevésbé volt alkalmas erre a célra: a legyőzött ellenfelet, a Német Szövetségi Köztársaságot.

A háború után kettészakadt, szuverenitásában korlátozott s a szövetséges erők által felügyelt NSZK

kereszténydemokrata vezetése számára az ajánlat kapóra jött, még ha az „ösellenségnek” számító Franciaországtól is érkezett, ugyanis az egyenjogúsítás és a szuverenitás visszaszerzése irányába mutatott. De Gaulle támogatta Adenauert a német békeszerződésről folyó genfi tárgyalásokon (1959 nyara), a Berlin státusáról folyó kelet–nyugati vitákban, s kiállt az NDK elismerését megtagadó Hallstein-doktrína mellett.

Az 1963. január 22-én az Elysée palotában aláírt szerződésben a két fél kötelezte magát, hogy minden fontosabb külpolitikai döntés előtt konzultálni fog a másikkal, s hogy a „lehetséges mértékig” összehangolják lépéseiket. A szerződés előíranyozta az államfők – azóta is rendszeres – félévenkénti, a külügyminiszterek és oktatási miniszterek háromhavonkénti, az ifjúság és a sport kérdéseiben illetékes vezetők kéthavonkénti találkozóját.

Az erősen technikai jellegű szerződés becikkelyezése a szilárd gaulle-ista többségű francia Nemzetgyűlésben könnyen ment, viszont a Bundestag – felrúgva a nemzetközi jog előírásait – egy preambulomot csatolt hozzá. Ebben olyan tételek olvashatók, miszerint az NSZK külpolitikai stratégiájának alapja az USA-hoz fűződő szoros viszony, a NATO-ban megvalósuló katonai integráció, a nemzetek feletti irányba fejlődő nyugat-európai integráció és Nagy-Britannia részvétele a Közös Piacban. Vagyis pont az ellenkezője mindannak, amit de Gaulle szeretett volna, s aminek elkerüléséhez szövetségesül hívta az NSZK-t. A csalódott de Gaulle így kommentálta a fejleményeket: „Nos, látják, a szerződések olyanok, mint a leányok és a rózsák: ezek is, azok is elhervadnak. Ha a francia–német szerződést nem fogják végrehajtani, ez nem az első eset lesz a történelemben.” A fáma szerint a rózsákért rajongó Adenauer azzal válaszolt, hogy a rózsák ugyan elhervadnak, de a rózsatövek életben maradnak.

A kancellárnak lett igaza. A ratifikált egyezmény életben maradt, s az elmúlt évtizedek során az európai integrációban motorként működő francia–német együttműködés tartós keretének bizonyult. Az egymást váltó politikusok váltakozó sikerrel próbálták kitölteni ezt a keretet, amelyben a normális európai állam státusáért küzdő NSZK a finanszírozó, míg a győztes pozíciójában fellépő Franciaország az iránymutató szerepét játszotta. A bankár Pompidou és a szociáldemokrata Willy Brandt esetében a legnagyobb eredményt magának a szerződésnek az életben tartása jelentette, viszont a jó személyes kapcsolatokat ápoló liberális Valéry Giscard d’Estaing és a szociáldemokrata Helmut Schmidt kettős szinte modellé emelte ezt az együttműködést. A nemzetközi sajtó a „d’apres vous Valéry” (csak ön után, Valéry) címkét ragasztotta a „furcsa pár” elmélyült együttműködésére a hetvenes években. A Mitterrand–Kohl időszak ellentmondásossága a berlini fal ledöntése és a német egység időszakában tetőzött: az idősödő francia elnök nem tudta feldolgozni, hogy a 4+2-es tárgyalások eredményeként egyesülő Németországgal kapcsolatban Franciaország elveszíti a második világháborúból származó „felelősségét”.

Mit üzen az évforduló?

A szerződés évfordulóit különböző hőfokon ünnepelték meg az évek során, a mostanira fényes külsőségek közepette került sor. Január 22-én Jacques Chirac elnök és Gerhard Schröder kancellár az Elysée palotában ceremoniális külsőségek között találkoztak, hogy kölcsönösen kifejezzék a két nemzet hitét egy közös jövőben. Meghívták az egész Bundestagot, hogy tartsonak egy közös ülést a Nemzetgyűléssel a versailles-i palotában. Ott, ahol 1871-ben kikiáltották a német császárságot, s ahol 1919-ben aláírták az első világháborús német vereséget rögzítő versailles-i szerződést. Az itt mondott beszédében Chirac hangsúlyozta, hogy új fejezetet kell nyitni a két ország kapcsolatában. A francia-német együttműködésnek az új Európa szolgáltatásban kell maradnia, előre kell mozdítania az integráció ügyét. Schröder szerint a két meghatározó európai hatalomnak újra kell definiálnia Európában betöltött szerepét, anélkül azonban, hogy ezt bármely állam fenyegetésnek érezné, vagy úgy tekintené, mint a kontinens feletti dominancia jelét. Másnap Chirac ment Berlinbe, ahol megnyitotta az új francia nagykövetséget.

A csúcstalálkozó legfontosabb eleme francia oldalról az volt, hogy sor került egy közös kormányülésre. Ennek gyakorlatát rendszeresíteni kívánják. Az ülésen mindegyik tárca kapott egy menetrendet (feuille de route), amely tartalmazza feladatait mind a kétoldalú, mind pedig az EU-s keretekben kezelendő területeken. Az államfő és a kancellár egyetértett abban, hogy kölcsönösen kineveznek egy „francia-német együttműködési főtiktárt”, azaz egy magas rangú képviselőt, aki Berlinben a kancellári hivatalban, illetve Párizsban J-P. Raffarin miniszterelnök hivatalában teljesít szolgálatot. Fő feladatukat a két ország Európa-politikájának koordinálásában jelölték meg. A kétoldalú kapcsolatok további erősítése szándékaként értelmezhetjük azt a javaslatot, hogy amennyiben valamelyik kormány napirendjén a másik országra vonatkozó kérdés szerepel, akkor egyszerűen meghívják az érintett szaktárca vezetőjét, hogy vegyen részt az ülésen.

Megállapodtak továbbá, hogy egyeztetnek olyan kulcsfontosságú kérdésekben, mint a nyugdíjreform, a bevándorlás és a környezetvédelem. A minisztériumi tisztviselők cseréje mellett külön figyelmet szentelnek az ifjúságnak, s január 22-e ezen túl a két ország kultúráját és nyelvét népszerűsítő „francia-német nap” lesz az iskolákban. Az eddigi erőfeszítések a kölcsönös nyelvtanulásra felettébb szerény eredményeket produkáltak: a fiatalok mindkét országban az angol nyelvet preferálják.

Felmerült az automatikus kettős állampolgárság ügye is, de erről nem született döntés. Viszont

a döntések nyomán hamarosan megvalósulhat az első „európai kerület” Strasbourg és a Rajna másik oldalán fekvő Kehl között.

Az ülésen elfogadtak egy politikai nyilatkozatot, amely az együttműködést hangsúlyozottan európai perspektívába illesztette. Tartalmát tekintve a nyilatkozat érintette az EU közös kül- és biztonságpolitikáján belül a védelmi politika egyes kérdéseit, a hadiipari együttműködés lehetőségét, valamint a harmadik országokkal szembeni stratégiát. Nem tudtak azonban egységes álláspontot kialakítani a tárgyalt gazdaságpolitikai kérdésekben.

Az egységes fellépést a két ország az Irakkal kapcsolatos kérdésben igyekezett demonstrálni. Eszerint a nemzetközi közösség Irakkal kapcsolatos minden döntésének kizárólag a Biztonsági Tanács keretein belül kell megszületnie. Mindkét állam a háborút tekinti a legrosszabb megoldásnak, s elkerülendőnek. Az Irakkal szembeni katonai fellépést sürgető USA-val szemben néhány kisebb EU-tagállammal együtt Franciaország és Németország közös frontot alkot.

Kételyek és kétoldalú feszültségek

A nem egyenlő státusú felek kooperációján alapuló francia-német együttműködés a politikai racionalitás terméke, annak minden előnyével és korlátjával együtt. Az előnyöket taglaló fentiekben túl essék néhány szó a kételyekről is.

Az évfordulós ünneplések alatt jelent meg Helmut Schmidt interjúja a *Le Monde*-ban, aki azt nyilatkozta, hogy az európai államok gazdasági és politikai egységesülését kezdetektől előrehajtó „német-francia hajtómotor” már nem létezik. „A szélesebb Európára vonatkozó új szerződésre van szükség – mondta –, nem pedig egy új egyezményre Franciaország és Németország között”.

Az *Economist* című brit hetilap kételyeit fogalmazta meg az ünneplés kapcsán. Nehéz elképzel-

ni, írta, hogy a gaulle-ista tradíciókkal telített Franciaország valaha is hajlandó lenne alárendelni érdekeit bármilyen fiktív közös jó fogalmának. Konkrét példákat tömegével lehet sorolni: a párizsi ünneplés előestéjén Brüsszelben a francia pénzügyminiszter az EU stabilitási és növekedési paktum meg-

Chirac és Schröder, 2003. január 22.

szorításainak elutasításával fenyegetett, mely paktumot épp német sürgetésre fogadták el 1997-ben. Néhány nappal korábban New Yorkban a francia külügyminiszter vétő alkalmazását helyezte kilátásba a Biztonsági Tanácsban, ha az USA a világszervezetet megkerülve próbálna Irak ellen intézkedéseket fogantatosítani. Schröder újraválasztásában gyaníthatóan szerepet játszott, hogy kizárta Németország részvételét egy Irak elleni háborúban, de míg Franciaország számára egy ilyen lépés majdhogynem természetes, addig Németország számára inkább kivétel. Joschka Fischer külügyminiszter meg is fogalmazta e különbséget: „teljességgel helytelen lenne azonos szintre helyezni bennünket Franciaországgal és Nagy-Britanniával kül- és biztonságpolitikai kérdésekben... hisz Németország történelmi töréseinek hatása máig él. Franciaország nukleáris hatalom, a Biztonsági Tanács állandó tagja. Mi, németek még mindig vitatkozunk azon, hogy kik vagyunk valójában. Egy ilyen kérdés teljesen abszurd egy francia számára.”

Párizs és Berlin nyíltan összekülönbözött az Európa Tanács 1999. márciusi ülésén az *Agenda 2000* tartalmi kérdésein, s még inkább a 2000. decemberi nizzai csúcstalálkozón. A keleti kibővülés intézményi kereteit kialakító nizzai dokumentum ugyanis közvetve a jövő Európájának belső erőviszonyairól szólt, s Franciaország foggal-körömmel harcolva akadályozta meg, hogy az egyesítéssel minden vo-

natkozásban megerősödött-megnövekedett Németország az EU meghatározó testületeiben ezt a változást érvényre juttassa. Nem tekinthető véletlennek, hogy Nizza után mind Párizsban, mind Berlinben sürgős szükségét érezték a kétoldalú kapcsolatok áttekintésének. 2001 januárja és 2002 szeptembere között mindesetre nem sok történt, hiába növelték meg radikálisan az elnök és a kancellár, illetve a külügyminiszterek közötti találkozások számát. 2002 szeptemberétől, Schröder győzelmétől kezdve némi elmozdulás tapasztalható: közvetlenül az októberi, brüsszeli csúcstól megállapodás született a közös agrárpolitika jövőjéről. Ugyancsak a közös gondolkodás eredményének tekinthető az EU közös elnökléséről született javaslat 2003 legelején. Azonban meg kell jegyezni, hogy általánosságban a francia pozíciók győzelméről van szó: a kezdetektől a francia agráriumot kedvezményező közös agrárpolitika esetében ugyanis nincs szó a támogatások érdemi leépítéséről 2013 előtt. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy az EU-ban nincs esélye a radikális agrárreformokat célzó brit javaslatoknak, valamint azt is, hogy az EU a közelgő WTO fordulóban a liberalizáció ellen fog fellépni.

Ami pedig a kettős elnökségi javaslatot illeti, ez egyfelől fellármázta a kisebb tagállamokat a centrum két nagyhatalmának javaslatával szemben, de felsorakoztak ellene a Bizottság és az Európai Parlament vezetői is, akik a Bizottság gyengítésének francia javaslatát érzékelik a javaslatban. A német támogatás kiérőszakolása emellett feszültséget keltett Schröder kancellár és Fischer külügyminiszter között is, nem is említve, hogy a tradicionálisan bővítéspárti Németországgal szemben megnövekedtek az aggodalmak a csatlakozni kívánó jelöltállamok körében is.

Tekintettel a belpolitikai feszültségekre mindkét országban, a francia elnök és a német kancellár közötti szimpátia csekély voltára, nagyon sokan inkább Helmut Schmidt érvelése felé hajlanak. De sokan emlékeznek még az Elysée-szerződés 25 éves évfordulóján, szintén angol ötletként megfogalmazott „furcsa pár” minősítésre is, amit most annyival lehet aktualizálni, hogy a francia–német viszony jellemzésére a régóta együtt élő házaspár példája a legjellemzőbb. Olyan házaspáré, amelynek már túl sok közös érdeke halmozódott fel ahhoz, hogy bizonyos kérdésekben akár eltérő érdekeik is lehessenek. Hubert Védrine, korábbi külügyminiszter fogalmazása szerint „a francia–német motor még mindig szükséges, de immár nem elégséges” az új európai rendszer kiépítéséhez.

Hogy igaza lesz-e, azt nyilván a következő évfordulók fogják eldönteni. ■

